

JURISPRUDENCE ŘÍMSKÉ ROTY ROZSUDEK OHLEDNĚ PORUCHY NARCISMU

Sentence ze dne 18. prosince 1996

(Decisiones seu sententiae, volumen LXXXVIII, str. 835–854)

I. Facti species

Průběh známosti a manželství

1. Po bezmála sedmileté známosti byli dne 22. srpna 1987 ve farním kostele na území diecéze Saluzzo spojeni posvátným manželským svazkem Ernesto, doktor techniky, a Emma, magistra přírodních věd. Tito mladí lidé se seznámili v září 1980 »na farním setkání« (viz žaloba) a poté se přátelsky stýkali coby studenti vyššího gymnázia v rámci sdružení italské studentské mládeže. Našli v sobě zalíbení a začali spolu chodit. Vztah pokračoval sedm let se dvěma zvláštnostmi, totiž čistotou »na základě společného rozhodnutí z důvodu respektu k morálnímu zákonu« a určitými obtížemi při navazování mezosobních vztahů ze strany muže. Manželské soužití trávající po dva roky nebylo obdařeno potomstvem a neprobíhalo šťastně vinou »absence dialogu«; když se pak přidaly další potíže, opustila žena v prosinci roku 1989 muže a vrátila se ke své rodině. Odloučení vzniklé de facto bylo potvrzeno výrokem civilního soudu v Torině dne 22. června 1992 na základě oboustranného souhlasu.

Průběh řízení

Mezitím muž podal dne 28. února 1992 k Piemontskému regionálnímu soudu spolu s lékařskou zprávou žalobu na nulitu svého

manželství s Emmou z důvodu »mé neschopnosti plnit podstatné manželské povinnosti ve smyslu kánonu 1095 č. 3«. Žaloba byla přijata a případ byl řádně projednán. Piemontský regionální tribunál vynesl dne 1. července 1993 rozhodnutí v neprospěch žalobce, proti čemuž podal tento žalobce odvolání k tomuto Apoštolskému tribunálu. Po obdržení nových znaleckých posudků *ex officio* a výměně obhajoby nám nyní náleží odpovědět na řádně formulovanou otázku sporu: zda se v daném případě jedná o nulitní manželství z důvodu neschopnosti muže plnit podstatné manželské povinnosti.

II. In iure

2. Aby byl manželský souhlas pokládán za platný, musí oba nupturienti pozitivně vykazovat trojí schopnost, totiž pochopit, ocenit neboli kriticky zhodnotit předmět souhlasu a přijmout podstatné manželské závazky. Tyto schopnosti musí nezbytně být v témž čase přítomny u obou nupturientů; chybí-li byt jen u jednoho z nupturientů v okamžiku uzavírání manželství, nemůže být souhlas pokládán za platný. Zmíněné schopnosti jsou stejně tak vyžadovány k manželskému souhlasu coby lidského úkonu vycházejícího z uvážlivé vůle jednajícího (kánon 1087¹) se zaměřením k účelu. Nauka a jurisprudenc se

shodují v potvrzení toho, že tři neschopnosti zmíněné v kánonu 1095 pod č. 1, 2 a 3 nejsou v pravém slova smyslu pouhé příklady, nýbrž dobře popsané hypotézy, z nichž každá sama o sobě může působit nulitu manželství (srv. U. Navarrete: *Incapacitas assumendi onera uti caput autonomum nullitatis*², in: *Periodica*, 61[1972], str. 47n.). Jestliže se tedy pod č. 1 rozumějí ti, kdo pro trvalejší slabost myslí nebo pro přechodné vážné pomatení způsobené užíváním narkotik nebo pitím alkoholických nápojů postrádají dostatečné užívání rozumu a vůle, a pod č. 2 ti, kdo se netěší schopnosti kritického úsudku, který v sobě zahrnuje úsudek praktický, nebo postrádají vnitřní svobodu rozhodování, pod č. 3 jsou uvedeni ti, kdo jsou sice schopni praktickým úsudkem rozumu pochopit, přijmout a ocenit podstatná práva a povinnosti a rozhodnout se pro ně svobodným úkonem vůle, kdo však postrádají psychickou schopnost přijmout závazky nutně vyplývající z manželské smlouvy a učinit jim zadost. Proto taková »neschopnost... přímo neimplikuje schopnost rozumovou a volní. Nupturient totiž dokáže rozeznat a ocenit předmět manželské smlouvy, který chce také předat, ovšem nezávisle na své vůli z důvodů psychické povahy jej nedokáže uvést do praxe« (coram Bruno, rozhodnutí ze dne 26. února 1993, RRDec., svazek LXXXV, str. 66, č. 4).

3. Kánon vyžaduje, aby neschopnost uvedená pod č. 3 vycházela z příčin psychické povahy. Je tedy nutné, aby spojení neboli příčinná souvislost mezi uváděnou neschopností a psychickou anomálií či patologickým stavem byla přítomna v okamžiku vyslovení souhlasu u jednoho z nupturientů. Jinými slovy: neschopnost musí být založena nebo

zakořeněna v psychické poruše nupturienta v okamžiku uzavření manželství. Nemá tedy žádnou účinnost psychická porucha, která se objevila po svatbě, například v důsledku těžkého traumatu, které prožily obě strany po uzavření manželství. V takovém případě může být souvislost mezi současným patologickým stavem a neschopností, která z něj může v současnosti vyplývat, ovšem tato souvislost nebyla vůbec přítomna v okamžiku vyslovení souhlasu, který je třeba pokládat za integrální, úplný a z tohoto hlediska platný. Předpis kánonu 1095, začínající slovy »nezpůsobí uzavřít manželství«, ve vymezení neschopnosti uvedené pod č. 3 vyžaduje nejen existenci příčiny psychické povahy, ale i její přímý vliv na souhlas, jež zbavuje schopnosti přijmout podstatné manželské povinnosti.

4. Nadto se musí jednat o skutečnou poruchu nebo psychickou anomálii. Ne každý patologický stav totiž s sebou nutně nese neschopnost souhlasu. Příčina psychické povahy musí být skutečně zneschopňující, proto jsou vyloučeny lehké patologické stavy. Zneplatňující účinek tudíž nesouvisí s poruchami charakteru, byť závažnými nebo velmi bolestnými, které mohou vážně narušovat a ztrpčovat manželské soužití, činit je velmi těžkým a někdy i nesnesitelným. Jako rozlišující kritérium tedy v jednotlivých případech nemůže sloužit nešťastný výsledek manželství pro nedostatek vzájemného přijetí nebo přílišné hrubosti. Snadno lze prokázat, že manželství bylo nešťastné či ztroskotalo nebo že se spolu manželé nesnášeli od prvopočátku společného života, ovšem ne tak snadno lze prokázat, že tato nežádoucí bolestná podoba soužití vychází spíše z psychické anomálie

nebo duševní neschopnosti jednoho z manželů než ze špatné a neshodné povahy, neboť ti, kdo se potýkají s těžkostmi soužití, jsou častěji postiženi nešťastnou povahou než narušenou přirozeností: »Selhání jednoty manželství – učí papež Jan Pavel II. – není nikdy samo o sobě důkazem pro takovou neschopnost nupturientů, kteří mohli zanedbat nebo špatně využít přirozených i nadpřirozených prostředků, jež jsou jim k dispozici, nebo nepřikládat důležitost nevyhnutelným hranicím a břemenům manželského soužití, ať pro zábrany přirozené nevědomosti, ať pro lehká psychická poškození, která se netýkají podstaty lidské svobody, nebo konečně pro nedostatek morálního řádu.« (promluva k soudcům Římské roty ze dne 5. února 1987, AAS, svazek LXXIX, str. 1457, č. 7)

5. Mezi psychickými poruchami narušujícími mezilidské vztahy se uvádí narcisismus – »abnormální egocentrická tendence, která vede k zaměření jedince a veškerého jeho zájmu, veškeré jeho lásky na sebe sama, na svou vlastní osobu« (E. Cattaneo: Narcisismus, in: Enciclopedia filosofica, svazek III, sloupec 784). Psychiatrie a psychoanalýza rozlišuje dvojí druh narcisismu: primární, která spadá do prvního stadia citového života, kdy libido postrádá svůj předmět, proto se obrací samo k sobě, a sekundární, »když se libido nejprve obrátí k jiným osobám, pak se však vrací k Já a identifikuje sebe sama s milovanou osobou« (E. Cattaneo, *ibid.*). Tento návrat se vztahuje k primitivním fázím „Já“ a hovoří se v této souvislosti o »narcisistických psychózách«, které mohou narušit samotnou psychickou strukturu jedince: »U narcisistického jedince – píše prof. Versaldi – lze najít psychickou strukturu, v níž aktuální obraz

subjektu (co jedinec je) splývá s jeho obrazem ideálním (čím jedinec touží být). Vztah s ostatními je poškozen tím, že pro tohoto jedince jsou ostatní osoby toliko „prodlouženou částí sebe sama“³, tudíž nedochází ke skutečnému rozlišení mezi subjektem a objektem se všemi dalšími negativními důsledky.« Proto »nedochází k rozvoji vztahu mezi subjektem a objektem, nýbrž mezi přehnaným a primitivním obrazem sebe sama a projekcí tohoto patologického obrazu do objektů, takže skutečný vztah vzniká jen se sebou samým, což s sebou nese absenci mezosobního vztahu« (J. Versaldi: Cesta a způsob zavedení pravého křesťanského poznání sexuality do kanonických kategorií⁴; in: *Periodica*, 75 [1986], str. 429n.). Je zřejmé, že skutečný a těžký narcisismus v afektivní oblasti působí skutečnou patologickou překážku, která brání manželům navázat nezbytné mezosobní vztahy, proto je třeba prohlásit toho, kdo je stížen touto poruchou, za neschopného vytvořit pouto či společenství života a lásky. Neschopnost, o níž je řeč v č. 3 kánonu 1095, zahrnuje totiž i intimní společenství života, tj. pevného a trvalého mezosobního manželského spojení či vztahu, přičemž hledisko »neschopnosti přijmout manželské povinnosti a předat práva... se nevyčerpávají v trvalém a výlučném právu na tělo, nýbrž mají vztah ke skutečnému společenství celého života« (coram Colagiovanni, rozhodnutí ze dne 15. března 1983, RRDec. svazek LXXV, str. 99, č. 8). Tato nauka sleduje učení II. vatikánského koncilu, podle něhož manželská láska je »svrchovaně lidská, neboť ji dobrovolná náklonnost vede od jedné osoby k druhé osobě, a proto zahrnuje dobro celého člověka; je tudíž schopna dodat tělesným i duševním projevům zvláštní důstojnost a povýšit je

na prvky a známky příznačné pro manželské přátelství. Taková láska, spojující lidské s božským, přivádí manžele k svobodnému vzájemnému darování, ověřovanému něžným citem i činem, a prostupuje celý jejich život.« (pastorální konstituce *Gaudium et spes*, č. 49) Ne každá zjevná forma narcisismu však s sebou nese neschopnost vytvořit společenství života a lásky. Nezřídka jsou přítomny indicie nebo příznaky této anomálie, jsou však tak nezřetelné a nepatrné, že nevedou k jisté diagnóze narcisistní osobnosti a psychiatři spíše dávají přednost tomu, hovořit toliko o »stopách« narcisistní osobnosti. Použití této terminologie dává jasně najevo, že je třeba postupovat obezřetně při stanovení diagnózy „narcisismus“ a v žádném případě nelze přijmout rovnítko mezi přítomností některých rysů a psychickou poruchou, která je zásadní překážkou pro schopnost nupturienta nastolit společenství života a manželské lásky. Je třeba vzít v potaz vyjádření v jedné [sentenci] *coram Egan*, totiž že z obvyklých formulích užívaných v manželství stran nastolení společenství života a lásky nesmí být vyvozovány klamné právní závěry: »Jak je totiž každému zcela jasné, nikdo není právně vzato natolik disponován, aby se mohl v právním slova smyslu odevzdat druhému, natož aby mohl druhého v právním slova smyslu přijmout. A i kdyby toho kupodivu byl někdo schopen, nevyplývá nikterak z práva božského či lidského, že by měli nupturienti rozšiřovat svou celistvost nebo umenšovat [celistvost] partnera. Kdyby se tudíž vyžadovalo pro platnost manželství, aby si nupturienti vzájemně předávali a přijímali celistvost své osobnosti apod., bylo by velmi málo platných manželství – pokud vůbec nějaká – a případy nulitních manželství by se změnily v prostá

rozeznávání toho, že nešťastné „vztahy“ byly ukončeny.« (*coram Egan*, rozhodnutí ze dne 29. března 1984, *RRDec.*, svazek *LXXVI*, str. 205, č. 3)

6. Velmi blízká je jiná psychická porucha bránící meziosobnímu vztahu, která se nazývá »duševní chlad«. Ti, kdo jsou stíženi touto duševní poruchou, »budí většinou dojem, že postrádají schopnost navázat trvalé a hluboké citové vztahy, které nejsou bezprostředně utilitaristické« (*E. Bleuler, Trattato di psichiatria*, 1967, str. 611, č. 5). Tento způsob jednání se objevuje už v dětství a trvá po celou dobu vývoje v dospívání, takže ten, kdo je stížen touto poruchou, »s lehkým srdcem obětují vztahy k těm, kdo jsou s nimi [citově]⁵ spojeni, aby se navázali na cizí osoby s očekáváním okamžitých výhod. Nevidí žádný smysl v tradicích, v dlouhodobém přátelství ani ve své přináležitosti k určité společenské skupině, neznají vděčnost ani věrnost, jakož i duševní rozpoložení typu nostalgie nebo melancholie. Zcela neobvykle prožívají i své vztahy lásky, v nichž si zakládají na sexuálních skutečnostech, až groteskně promíšených s požadavky na peníze nebo jiné hmotné potřeby, a v nichž schází veškerá schopnost obětovat se, sebemenší smysl trvalého pouta a jakákoliv hluboká láska. Často, i když ne vždy, se labilnost a duševní chlad vzájemně implikují a v různé intenzitě vytvářejí vztah příčiny a důsledku.« (*E. Bleuler, o. c.*, p. 612, n. 5). Z tohoto popisu a analýzy prof. Bleulera je zcela zřejmé, jak blízké jsou si vnější projevy zmiňované poruchy a známky toho, kdo se projevuje jako skrytý génius, uzavřený do sebe a nezřízeně zaměstnaný sám sebou, svou svobodou a činností, a následně jak těžko lze vymezit hranici mezi skutečnou

psychickou poruchou a závažným poškozením povahy, byť sledovatelným a zjevným, mezi anomálií, ze které vyplývá neschopnost milovat, a prostou nerudnou povahou, která činí přetěžkým a bolestným společenství a soužití, a to zvláště soužití manželské, jelikož netečný a otupělý duch plodí zanedbávání partnera. Tato obtíž se prohlubuje, jak naproti tomu dokazuje prof. Bleuler, když okolnosti a struktury mající vliv na vývoj života [jedince] podle úsudku lékařů, rodičů, příbuzných a přátel nepřekonaly zatvrzelou mlčenlivost, nepřátelského ducha nebo svárlihost. V případě duševní uzavřenosti se totiž objevuje také zlá vůle, zlovolné smýšlení a chlad. Je tedy třeba mít za prokázané, že tato porucha či anomálie překáží náklonnosti k druhému pohlaví, a to nejen tělesnému kontaktu, nýbrž i dlouhodobým stykům s přátelským společenstvím nebo spolkem, jakož i mileneckému a snoubeneckému vztahu, majícímu trvat pokojně po více let.

7. Kodex v případech vady souhlasu z důvodu duševní choroby vyžaduje znalecký posudek (kánon 1680). Slova, jež zákonodárce použil v kánonech 1574 a 1680, vyjadřují předpis, nikoli pouze doporučení nebo užitečnost či vhodnost. Znalecké posudky může soudce odmítnout, jestliže »se to jeví očividně zbytečné«. Znalec musí stanovit diagnózu na základě bedlivého prozkoumání akt, popřípadě i vyšetření pacienta, podle norm svého oboru, a to ve věci povahy nemoci, jejího vývoje, závažnosti a vlivu na rozum a vůli. Nadto musí ukázat, jaké metody použil a jakým zkoumáním dospěl k závěru znaleckého posudku. Podle předpisu kánonu 1578 § 2 znalec musí nadto uvést, »o které důvody hlavně opírá své závěry«. Z předpisu o povov-

lání a vyslechnutí znalce lze snadno dovodit význam a závažnost tohoto úkonu ze strany soudce, ovšem soudce není vázán závěry znalců, byť shodnými, jelikož má »pozorně zvážit nejen závěry znalců, i když shodné, ale i okolnosti případu« (1579 § 1). Kde se stanoviska znalců neshodují, zvláště co se týče diagnózy předpokládané choroby nebo příznaků vyplývajících z akt či jejich medicínské interpretace, bude soudce postupovat s nejvyšší obezřetností a přednost dá závěrům, »které se více zakládají na aktech, které jsou předkládány jako jisté, nikoli pouze pravděpodobné, které souhlasí a shodují se s předpoklady a nepřekračují je, které jsou předkládány nikoli jako tvrzení, nýbrž jako důkazy, a které jsou odpovídají nikoli determinismu, nýbrž principům křesťanské antropologie« (týž Soudce-zpravodaj, rozhodnutí ze dne 17. ledna 1996, Florencie, č. 11). V psychologii pak »je třeba nejpečlivěji zvážit posudky psychiatrů – jak jsme napomínáni v jedné sentenci coram Wynen – kteří nicméně prohlašují, že byl přítomen jakýsi podstatný prvek platného souhlasu. Adekvátní popis činnosti duševních schopností člověka je i teoreticky velice důležitá věc, která po více než dva tisíce let – od Aristotela až do současnosti – zaměstnávala a stále zaměstnává mysl lidí nanejvýš pečlivých a přesných, oddaných metafyzické spekulaci a hledání pravdy. Neméně těžké je pak v konkrétním případě určitému člověku, obdařenému dostatečně zdravým rozumem a svobodnou vůlí, odepřít schopnost vykonat toliko lidský čin, alespoň stran určeného předmětu, o nějž se jedná, totiž manželství. Tím spíše je tedy třeba mít za to, že pojmové a úsudkové poznání se obvykle děje numericky tímž přirozeným úkonem a že je třeba určitého člověka pokládat za dospělého, těší-

-li se všeobecné inteligenci a svobodné vůli i znalosti stran povahy manželství popsané v citovaném kánonu 1082 (kánonu 1096 CIC/1983); tuto povahu a s ní spojenou hodnotu lze poznat duševním úkonem, který je nutný a dostatečný pro to, aby vůle lidským úkonem zvolila platný souhlas.« (coram Wynen, rozhodnutí ze dne 25. února 1941, RRDec., svazek XXXIII, str. 152, č. 12).

III. In facta

8. Žalobce o sobě tvrdí, že byl neschopný uzavřít manželství, jelikož pečlivé vyšetření jeho osobnosti odhaluje »obraz patologicky strukturované osobnosti, jejíž hlavní rysy lze charakterizovat jako citový chlad a uzavřenost vůči vztahům... Citový chlad, jenž je extrémní obranou proti obávaným podnětům k agresivitě, přivádí na úroveň silně nezralé osobnostní struktury... K meziosobním vztahům se přistupuje výlučně egocentrickým a sebeobraným způsobem« (žaloba), jak potvrzuje posudek doktora Q., přiložený k žalobě. Z výše uvedeného doktor Q. vyvozuje: »Je tedy zřejmé, že podobná neurotická osobnostní struktura nedovoluje navázat zralé a vyrovnané osobní vztahy.« V soudní výpovědi žalobce takto předkládá příběh svého mileneckého vztahu s Emmou: »Poznal jsem Emmu prostřednictvím našich společných známých v roce 1980. Byli jsme si sympatičtí a začali jsme se navštěvovat... Vidívali jsme se obvykle o víkendech. Vyzvedl jsem Emmu a pak jsme se připojili ke skupině přátel. Naše vztahy jsme prožívali obvykle ve skupině, jen zřídka o samotě... Byly tam chvíle porozumění i okamžiky napětí, které vyplývalo z odlišného způsobu, jak jsme se dívali na svět a jak jsme viděli své vzájemné

vztahy... Vznikaly diskuse nebo – díky určité mé citlivosti – jsem se uzavíral do sebe a očekával emocionální odpověď od Emmy, jež nepřicházela nebo na ni bylo nutno velmi dlouho čekat. Došlo ke třem nebo čtyřem přerušením vztahu, která trvala pár dní – zhruba patnáct dní.« Příčinou těchto přetržek ve skutečnosti nebyla žalobcova obtíž v prokazování náklonnosti či jeho nedostatek partnerské lásky, nýbrž spíše – jak se jeví při prozkoumání většiny případů těchto přetržek – nová náklonnost ženy k jinému mladíkovi. Neboť »v té nejdéle trvající se zdálo, že Emma našla sympatie k jinému muži; proto jsem ji vyzval, aby se rozhodla, a ona si vybrala mě: bylo to v roce 1985«. Mladí lidé si navzájem stále prokazovali obvyklá snoubenecká gesta, vyjadřující lásku a zájem: »Svou lásku jsme si vždy projevovali dovoleným způsobem, protože jsme se pro to oba dva rozhodli. Já o sobě vím, že mám uzavřenou, poněkud chladnější povahu, je pro mě nepříjemné vyjadřovat citové projevy před jinými lidmi. My jsme si ale vyjadřovali svou lásku těmito gesty a iniciativnější v tom byla Emma, která mi též vyčítala, že jsem poněkud chladný.« To však nevyvolalo váhání a obavu, starost a strach z nešťastného konce budoucího manželství: »Nadále jsme se stýkali – pokračuje žalobce – protože jsme předpokládali, že se vezmeme, a rozhodli jsme se pro to na konci roku '86.« Délku vztahu, který se protáhl téměř na sedm let, nelze podle všeho přičítat pochybnostem nebo váhání jednoho či obou snoubenců, nýbrž spíše té okolnosti, že oba tehdy dovršovali studia; muž odpromoval roku 1985, žena »krátce před svatbou, roku '87... v březnu '87«.

9. Žalobce dosvědčuje, že se vždy těšil dobrému zdraví, nikdy se neléčil na psy-

chiatрии nebo u psychologa a studia šťastně završil promocií na oboru strojního inženýrství: »Vždy jsem měl dobré zdraví a nikdy jsem netrpěl psychickými nebo nervovými poruchami, nikdy jsem nepotřeboval obrátit se na nějakého neurologa, psychologa nebo psychiatra. V obvyklých termínech jsem zvládl svá studia a nikdy jsem netrpěl okamžiky vyčerpanosti.« Manželství, k němuž šel vztah s Emmou, pokládal za něco zvláštního v meziosobním vztahu: »Já jsem viděl manželství jako začátek nového života s Emmou; jak ona, tak já jsme byli noví lidé, kteří uskuteční globální zkušenost života naplněného řadou projevů lásky, sexu a každodenního života... Tyto vztahy sloužily celé řadě skutečností, jež následují jako samozřejmé důsledky, jako např. děti.« Zvláště pak potvrzuje, že při uzavírání [manželství] měl pozitivní úmysl vytvořit »meziosobní vztah s Emmou«: »Věděl jsem, že sexuální vztah znamená nabídnout toto Emmě v dostatečné míře, ale slyšel jsem, že si naříká, jako bych byl příliš odtažitý a chladný.« Tvrdí, že nebyl s to dovršit a naplnit meziosobní vztah kvůli charakterovým vadám a poruchám, zvláště kvůli pýše a aroganci; byl popudlivé povahy, neschopné odpouštět a nepříznivě nakloněné smíru a svornosti: »Manželství pro mě bylo spojením, jež trvá až do smrti, a mezi mnou a Emmou existovaly objektivní problémy v komunikaci. Snažil jsem se obnovit roztržky mezi námi, ale nebyl jsem ochoten vzdát se toho, co jsem sám považoval za nejdůležitější – tj. své pýchy a svého způsobu dívat se na skutečnosti: řekl jsem, že jsem nebyl ochoten, ale pro mě to v tu chvíli bylo nemožné, nebyl jsem schopen překonat sám sebe, zvíťazet nad sebou, darovat se tomu druhému.« Novomanželé získali samostatný dům; kvůli

práci obou se mohli scházet a mluvit spolu až na sklonku dne: »Přestěhovali jsme se do pronajatého bytu v C. Já jsem pracoval a Emma hledala nějakou práci. Setkávali jsme se až večer. Téměř okamžitě se mezi námi objevily problémy, nedokázali jsme spolu mluvit, vést dialog, viděl jsem, že Emma je spíše nezralá, málo kritická, neschopná účastnit se diskuse, a musím přiznat, že jsem reagoval tak, že jsem ji vcelku drsně kritizoval. V té chvíli mezi námi došlo k hádce a já jsem se zavřel ve svém mlčení, jež trvalo třeba i několik dní. Emma, jež byla během dne neustále sama, začala tesknit po svých blízkých a chtěla, abychom je častěji navštěvovali nebo se dokonce přestěhovali do Pinerola, a tak jim byli nablízku. Z toho vycházely diskuse... Postupem času se situace zhoršila... Na konci roku 1989 se Emma rozhodla odloučit ode mě a vrátila se ke své rodině. Emma mně neustále vytykala nedostatek citů a chybějící úctu k ní.«

10. Svě dětství a mládí líčí žalobce v pochmurných barvách, popisuje život strávený mezi zdmi domova a školou, ačkoli »pocházel jsem z kompletní rodiny; mí rodiče se měli rádi a věřili v rodinu«. Otec, advokát, vojenský důstojník, byl »autoritářská osoba, přísná postava se zálibou v poroučení«, zatímco matka, učitelka literatury, prokazovala synovi »vřelý cit a pozornost«. »Tak jsem se nacházel – uvádí žalobce – mezi těmito dvěma póly a má matka byla zprostředkující a chápaní postavou... V momentech konfliktů byla má matka vždy solidární s otcem. Došlo k několika smutným epizodám, které mi naháněly úzkost. Tak jsem se ze strany otce cítil ohrožený natolik, že jsem byl z důvodu odmítavého chování k rodině umístěn do koleje. V těchto konfliktech jsem se zavíral v pokoji,

přičemž se do toho vždycky vložil otec a násilím mě odtud vyvedl. Prožíval jsem také chvíle žárlivosti (vůči sestře Františce)... Docházelo ke střetům s mým otcem a jednou jsem dokonce utekl z domu: bylo mi asi 7 let. Střety pak pokračovaly.« Uvádí jednu epizodu ve vztahu k domácím rozbrojům, ke které došlo, když měl být promován doktorem strojírenství a již několik let byl zasnouben se stranou žalující: »Už se blížilo absolutorium a já jsem prožil týden v Turíně, kde jsem si užíval hudby prostřednictvím stereopřehrávače. Když jsem se vrátil domů, bylo mi zakázáno to poslouchat, jak si přeji, v důsledku reakce mé matky a drastického zásahu mého otce. V tomto konfliktu jsem dával přednost tomu, že jsem se uzavřel dialogu a začal jsem mlčet – tento stav trval zhruba rok. Toto jednání nebylo reakcí na jednu jedinou událost, ale šlo o reakci na celkové jednání. V těch momentech jsem se uzavřel do svého světa a je nechal v jejich světě.« Rodiče nepopírají bolestný způsob jednání žalobce, tvrdí však, že to rodina nechápala jako příznak psychické anomálie nebo poruchy osobnosti, nýbrž spíše jako dobrovolný synův projev odporu; syn, jak jsme viděli, i po svatbě »jsem nebyl ochoten – uvádí – dělat to, co jsem sám pro sebe považoval za důležité, jako svou pýchu a svůj způsob dívat se na skutečnosti«. Vskutku uzavíral přátelství s vrstevníky, která udržuje a pěstuje dosud: »V různých věkových obdobích jsem se dokázal přátelit se svými vrstevníky a později jsem měl a dosud mám přátele.« Budiž řečeno, že v téže době byl již několik let zasnouben se stranou žalující. Měl určité obtíže s udržováním přátelství se spolužáky ze střední i vysoké školy, k čemuž však nabízí racionální vysvětlení: »Nebyl jsem schopen udržet přátelství se spolužá-

ky z gymnázia nebo z univerzity: cítil jsem se poněkud osamělý. Co se týká gymnázia, vysvětluji si to tím, že jsem byl nezralý, a to i po tělesné stránce. Ohledně univerzity to nedokážu vysvětlit: možná jsem dával přednost přátelům z Pinerola, takže jsem věnoval nedostatečnou pozornost spolužákům z technické fakulty, ale to vše jsem prožíval s vědomím, že to není tak, jak by to mělo být.«

11. Žalující strana potvrzuje slova žalobce alespoň všeobecně a je příznivě nakloněna prohlášení manželství za nulitní. Dokonce ze znaleckého posudku dr. Q. se dozvídáme, že sama měla nejprve úmysl iniciovat soudní řízení ve věci nulity manželství: »Paní Emma chce předložit žádost o neplatnost manželství, neboť během dvou a půl roku manželského soužití zjistila, že manžel je naprosto prostý citů a podstatně uzavřený na vztahové úrovni, což bránilo, aby se mezi nimi nastolilo autentické společenství života.« Sama to potvrzuje v soudní výpovědi: »Nevím, prože Ernest předložil tuto žádost, ale já s ní souhlasím. Sama jsem ji chtěla předložit.« Na prvním místě potvrzuje délku mileneckého vztahu, během něhož na konci týdne »jsme se viděli při setkáních s přáteli a na pár okamžiků také o samotě«. Rovněž potvrzuje, že předmanželský vztah se vyznačoval vzájemnou láskou a od počátku směřoval k manželství: »Já jsem do něj byla zamilovaná a zdálo se mi, že mi tuto lásku opětuje řadou drobných pozorností... Vyjadřovali jsme si svou lásku – vždy dovoleným způsobem – ze svých osobních zásad a iniciativa byla jak z jedné, tak ze druhé strany... Musím přiznat, že byl srdečný. Už před vojenskou službou jsme mluvili o našem manželství a byli jsme v tom zajedno.« Vyskytly se i přetřžky, ovšem

krátké a bez vážných následků: »Docházelo i k okamžikům napětí, protože se mi zdálo, že je Ernest poněkud vzdálený. Poukázala jsem na to a on se urazil... Byly také chvíle roztržek, nedokázala bych říci, kolik jich bylo. Jednou k tomu došlo, protože mě začal imponovat jeden spolužák ze třídy, řekla jsem to Ernestovi a on mě vyzval, abych si vybrala; já, poté co jsem o tom přemýšlela, jsem si vybrala jeho.« Strana žalující neměla závažné pochybnosti nebo váhání; ostatně sama bez potíží připouští: »měla jsem za to, že Ernesta znám«. Nadto uvádí, že se pro setrvání ve vztahu rozhodla po pečlivém zvážení celé záležitosti a všech jejích aspektů. Závažné potíže vyvstaly až po uzavření manželství: »Když jsem se vdala – pokračuje strana žalující – ihned jsem si všimla, že Ernest je chladný, autoritářský, že negativně posuzuje každé moje gesto nebo můj skutek a že na mě nenachází nic pozitivního. Choval se ke mně, jako bych byla služka. Když se stalo, že jsem před přáteli řekla něco, co se mu nelíbilo, nebo něco nedůležitého, reagoval tak, že se uzavřel do totálního mlčení, jež trvalo dny a dny. Toto jeho chování končilo, pokud jsme jeli na návštěvu jeho rodičů, ale bezprostředně po návratu domů se toto mlčení opět vrátilo. A to trvalo někdy i týdny.« Tento způsob jednání žalobce po svatbě byl pro nežalující stranu něčím novým, jak odpověděla při zvláštním výslechu soudnímu vyšetřovateli: »Před uzavřením manželství Ernesto tyto postoje mlčení nikdy neprojevoval«, ačkoli předmanželský vztah byl dlouhý a vytrvalý a nechyběly v něm zkoušky psychiky. Přiznává, že jí bylo známo, že se snoubenec kvůli hádce s otcem utekl do nepřátelského mlčení: »Jeho matka mě dokonce prosila, abych mu s tím pomohla přestat. Mluvila jsem o tom

s Ernestem, ale on se na mě rozzlobil, že jeho rodiče ho nikdy neposlouchali. Považoval se z jejich strany za nepřijatého a mně se zdálo, že je to zčásti pravda.« Jakkoli »jsem vzala toto chování na vědomí, nikdy mě nenapadlo, že by je mohl v budoucnu používat i proti mně, protože mi Ernest řekl, že jsem jediným člověkem, se kterým se cítí dobře, a musím uznat, že se ke mně choval hezky a důvěřoval mi. Nepřišlo mi na mysl, že by toto chování mohlo mít hlubší kořeny v Ernestově osobnostní struktuře.« Zmíněné přesvědčení však v daném případě nezpůsobilo to, že by strana nežalující měla zrak zahalený nebo zatemněný, nýbrž naopak proto, že to, co se stalo po svatbě, zažila už v době zasnub, ostatně s potvrzením, že jde o věc vůle. Strana nežalující také uvádí, že žalobce se v oblasti psychiky těší dobrému zdraví: »Ernest, nakolik jsem věděla, nikdy nepotřeboval žádnou péči v oblasti psychické nebo neurotické. Nepozorovala jsem u něj žádná vyčerpání ani poruchy.« Potvrzuje však, že byl »chladný, přísný, neprojevoval city«, »nebyl... schopný dialogu«, a stěžuje si, že intimní život »prožíval s pramalou citovostí, spíše mechanickým způsobem«, ale definitivně potvrzuje: »to on mě vyhledával.«⁶ Pečlivé zvážení výpovědi stran sporu vede k jednoznačnému závěru: u žalobce se neobjevují žádné psychické poruchy, zvláště před svatbou.

12. Co se svědků týče, poskytují informace zvláště výpovědi rodičů ohledně jednání žalobce před svatbou a po ní; uvádí se zde, že žalobce není stížen vážnou psychickou nemocí nebo osobnostní anomálií; spíše vystupují do popředí odlišné přirozené povahy stran. Žalobce je povahy dosti silné, nezávislé, introvertní a obrácené do sebe, nakloněné

mlčení a samotě, zaměřené na práci a zaměstnané jí. Strana nežalující je pak povahy prosté, vážné, zaměřené na řádný rodinný život, živé a extrovertní. Například matka strany nežalující, která byla očitým svědkem vývoje milostného vztahu dcery se žalobcem, odkrývá, že zeť byl povahy uzavřené, málo užíval slova, avšak zároveň byl »patřičně vychovaný« a zamilovaný do snoubenky, ačkoli bez velkých vnějších citových projevů: »Vídali se jednou týdně, Emma se projevovala jako zamilovaná a já jsem věřil, že se Ernest změní, protože jsem věděl, že je patřičně vychovaný. Víc nedokážu říci. Došlo mezi nimi k okamžikům napětí s několikadenním přerušением vztahu... Před uzavřením manželství k nám Ernest přišel několikrát na návštěvu... Já jsem se před ním cítil poněkud ostych. Ernest se k nám choval velmi slušně, byl dobře vychovaný, ale chybělo mu lidské teplo... Ernest je uzavřený... Po uzavření manželství k nám jezdili každou sobotu, kdy u nás přespávali. Vždy jsem si všiml chladného chování, v němž chybělo lidské teplo, a k tomu nyní ještě určitý autoritativní tón ve vztahu k Emmě... Emma necítila, že je hýčkána, že si jí manžel váží a že ji má rád... Postupem doby jsem si všiml, že měla Emma smutnou, trpící tvář. Zeptal jsem se jí, co se děje, a odpověděla mi, že žije nemožný život, že mezi nimi není žádný dialog a že na její pokusy o jeho nastolení reaguje Ernest obsesivními a jízlivými řečmi. Připojila také, že on má zlozvyk zavřít ústa a po dny a dny je neotevřít.« Co se týče vztahu žalobce s otcem, vypovídá o tom v jedné [výpovědi] dcera, ovšem tato výpověď se ne zcela shoduje s výpovědí žalobce. Nežalující strana totiž při setkáních se žalobcem nabyla přesvědčení, že otce miluje: »Věděla jsem od Emmy, že se jednou bavila

s Ernestovou matkou a na domněnku, že Ernest má rád svého otce, jí matka odpověděla: „Buď ho má rád, nebo ho nenávidí, nebo ho obdivuje“, něco v tom smyslu.«

Na základě toho, co přímo viděla, a toho, co se dozvěděla od dcery, neměla svědkyně žádné závažné starosti o šťastný výsledek budoucího manželství, ani jí je nezpůsobilo jednání budoucího zetě.

Částečně ve prospěch žalobcova tvrzení hovoří otec strany nežalující, který tvrdí, že dceři na její lásku neodpovídal [žalující strana] láskou: »nikdy jsem jej nepozoroval, že by vůči ní projevil jakékoliv vyjádření citů«, zároveň však potvrzuje, že v době zasnub, zvláště ke konci, »jsem viděl, že je Emma velmi spokojená«, a když se snoubenci »rozhodli uzavřít sňatek, prohlásili jsme, že jsme tomu příznivě nakloněni«.

Nadto neopomíjí dodat: »(Žalobce) neustále projevoval jistý nedostatek v dialogu, pro něj jsem nic neznamenal a nikdy se mnou nenavázal nějaký opravdový rozhovor«; tato slova snad ukazují odstup vůči zeti. Přesto však, vzpomíná-li si na jeho nepřiměřenou mlčenlivost, ani v nejmenším jej neobviňuje z nějaké psychické anomálie.

13. Naproti tomu matka žalující strany zmiňuje vzájemnou lásku mezi mladými lidmi v době zasnub, ne však zanícenou a vášnivou: »Navštěvovali se po dobu pěti nebo šesti let. Když jsem je viděla, uvědomila jsem si, že se měli rádi, ale že mezi nimi vládl jistý chlad, určitý odstup, který je [v citových projevech] držel zpátky.«

V průběhu času došlo mezi snoubenci k jakémusi odcizení (tenzi), což bylo třeba přičítat toliko tvrdošijné synově povaze, což bylo příčinou dokonce určitých krátkých pře-

rušení [vztahu], která se však uzdravila také přispěním svědkyně: »Postupem času mezi nimi vzniklo napětí, způsobené Ernestovou nesnadnou a tvrdohlavou povahou... Já jsem se do toho vložila, protože mě dojímalo obdiv, s nímž toto děvče přistupovalo k Ernestovi, jehož milovalo, a cítila jsem dokonce vděčnost. Vysvětlila jsem jí, že on je málo otevřený ke všem lidem, a vybídla jsem ji, aby ho i nadále přijímala s těmi limity, a tak také pokračovali.«

Matka také potvrzuje nevlídný a složitý charakter svého syna, ovšem v rámci mezi nepřátelské povahy: »Už od dětství to bylo s Ernestem těžké, byl náladový... Jak vyrůstal, jeho povaha se dále zhoršovala a on se stal tvrdošíjným a umíněným; neustále s námi (rodiči) o všem diskutoval a nebylo možné ho umlčet. Já jsem se snažila fungovat jako prostřednice mezi mým manželem a jím, protože mezi nimi vládlo opravdu jen pramalé porozumění... Postupem doby se Ernestovy reakce proměnily v mutismus; místo aby diskutoval, odmítal dialog a vůbec nic neříkal... Ernest měl pár přátel, ale bylo jich málo: byl to poněkud uzavřený chlapec, i když jeho přátelé říkají, že v [jejich] středu je společenský.«

Matka potvrzuje příhodu, o níž hovořil žalobce, totiž stran jeho mlčení po celý rok kvůli odepřené možnosti podle libosti poslouchat magnetofon, a ukazuje list, který synovi poslala v lednu roku 1989, když se manželství ocitlo v krizi.

Matka napsala dopis po rozhovoru s Emmou, »že byla velmi milá a svobodná. Zdálo se mi, že je i rozumná.«

Z tohoto dopisu se dozvídáme, že nežalující strana obvinila z »nedostatku citu... neústupné umíněnosti« a z absence dialogu.

Bezpochyby tento dopis vypovídá o těžkém a bolestném manželském soužití. Matka však byla skálopevně přesvědčena, že tento nežádoucí stav lze překonat duševní blízkostí a přátelskostí, zmizí-li arogance, pohrdání a zatvrzelost: »Podařilo se ti dosáhnout úspěchu ve věcech, po nichž jsi toužil – napsala matka – musíš toužit i po tomto, protože zde jde o celý tvůj život i o život dalšího tvora, který ti zcela důvěřuje a který se cítí být odmítnut a nedoceněn... Můj drahý synu, ty máš překrásnou inteligenci, pevnou logiku a neústupnou pevnost v tom, abys tuto logiku prosadil. Proto také po všem šlapeš... Dále jí více pomáhej... A pak mluv. Mluv s ní... Snaž se vyjít ze svého uzavřeného světa, který vnuká těm, kdo jsou ti nablízku, dojem neproniknutelné a chladné zdi... Mé dítě, jsem si jista, že v tobě jsou síly lásky, možná stlačené z obavy, že by ses stal slabším, pokud bys je nechal projevit navenek, ale nevěřím, že bys s pomocí inteligence tvého srdce nedovedl najít cestu k jinému srdci, které tě milovalo a které chtělo spolu s tebou růst. Snaž se vyjít z brnění své tvrdosti, snaž se objevit, jak je krásné milovat druhé i v jejich slabostech, beze strachu, že by nad tebou zvítězili... Nebraň se tomu, kdo od tebe žádá tvou lásku. Zkus mu jí dát mnoho... Nenechávej prostor své pýše... Mám velkou důvěru ve tvou schopnost najít k tomu v sobě nezbytné zdroje.«

Dopis nepotřebuje komentáře. Stačí dodat, že matka pokládá synovo jednání za nevhodné, zvláště zanedbávání manželky, zároveň však pokládá za jisté, že všechno lze překonat dobrou vůlí a zcela odmítá [nutnost] obrátit se na lékaře nebo na psychologa.

14. Podobně uvádí otec žalobce: »Zaujalo mě, jak málo citových projevů mezi nimi

vládne... Ernest projevoval už od malička spíše tvrdohlavou a umíněnou povahu, měl nesnadný charakter, i ve vztahu k sestřám se projevoval tvrdě s tendencí držet se o samotě.

Jak plynula léta, tyto tendence se stále více zhoršovaly... Když chci zhodnotit celkové Ernestovo chování během celého jeho života, mám silné pochybnosti, zda je – poté, co se oženil – schopen vzít na sebe tíhu vzájemného vztahu s Emmou, protože se u něho v minulosti neustále projevovaly vážné obtíže vést s námi dialog a udržovat s námi vztahy.«

Nelze si nevsimnout, že svědek, znalý práva – i po opuštění vojenské služby se pohybuje v právní sféře – dobře voleným slovem prohlašuje, že měl přinejmenším »vážné pochybnosti« ohledně synovy schopnosti přijmout podstatné povinnosti manželství. A celkem vhodně, jelikož také po poradě se ženou doporučoval žalobci lékařská ošetření a posílal jej ke klinickému psychiatrovi nebo psychologovi.

A skutečně nepopírá, že mezi snoubenci vznikl přijatelný dialog: »Ernest si uvědomoval, že manželství vyžaduje dialog mezi osobami, a právě onen vztah, který v té době navázal s Emmou, jej vedl k iluzi, že s ní bude schopen vést dialog.«

Dále pak neopomíjí prohlásit, že svatební obřad »proběhl normálně. Normální bylo i Ernestovo chování.«

Předkládá také dva dopisy k podložení svých tvrzení o synově povaze a způsobu jednání již v době dospívání.

První mu dne 11. července 1976 – v době, kdy měl žalobce 15 let – poslala manželka, která »odjela s dětmi na prázdniny na tábor do Pineta v Abruzzích«, a stěžuje si v něm na synovu neposlušnost a odpor; žádá man-

žela, aby zasáhl se svou autoritou: »zkus mu napsat, snad to pochopí«, »Ernest je ostatně stále ten tvrdohlavý chlapec, jak ho znáš, kterého já mám nezměrně ráda, ale on nechápe, jak mě unavuje a obtěžuje jeho neustálý vzdor. Přestaň se snažit být pro něj kamarádem, protože je nutné přinutit ho k čemukoliv a já jsem z toho někdy už úplně vyčerpaná.«

Otec neboli svědek po obdržení manželčina dopisu ihned, tj. 16. července 1976, napsal synovi »výhradní« dopis (»tento dopis je jenom pro tebe«), v němž se píše: »Máš nesnadnou povahu, snadno se rozzlobíš pro jakoukoliv záležitost, která se neodehrává tak, jak by sis přál, i když to nezávisí na vůli toho, kdo ti stojí po boku... Já ti chci říci jen jednu věc, abys trochu víc uvažoval a přemýšlel, abys byl méně impulzivní a abys více užíval sílu vůle... Věk, který prožíváš, by měl být časem nadšením, činností, velkodušností, zatímco já vidím, že jsi často uzavřený do sebe, apatický: a tím mě naplňuješ obavou.«

Nedvojznačnými slovy však o několik řádků dříve píše: »Jsi inteligentní a zdravý, a proto by pro tebe nemělo být příliš těžké kontrolovat své reakce.«

Žalobcova mladší sestra Františka, která v době zásnub dvakrát se stranami sporu strávila dovolenou, uvádí: »Dvakrát jsme společně strávili prázdniny a já jsem zpozorovala, že mezi těma dvěma jsou jen zřídkavé projevy citů, že jsou na sebe navzájem nevrlí a že Ernest je spíše chladný... V těch letech se mi zdálo, že ti dva spolu málo komunikují a že každý z nich se soustřeďuje pouze na své problémy.«

Připomíná také neshody mezi bratrem [na jedné straně] a rodiči a sestrami [na straně druhé]: »Postupem let se stále utlumovala Ernestova komunikativnost a dialog a pak

došlo – nakolik vím – k jednomu dlouhému období, kdy s námi vůbec nemluvil.«

Ačkoli byla svědkyně očitou účastnicí toho, co se dělo v rámci domácnosti, vypoví dá před soudem opatrně a uvážlivě: »Nevím, do jaké míry byl Ernest způsobilý navázat osobní vztah s Emmou v manželství a nevím, nakolik to byl schopen uskutečnit.« Dokonce ani neví, zda se žalobce po svatbě choval stejně jako původně v rodině: »Nevím, zda se Ernest později choval stejným způsobem ke své ženě.«

Ohledně doby po svatbě uvádí: »Nějakou dobu se zdálo, že je vše v pořádku. Dověděla jsem se ale, že o Vánocích '88 Emma vybuchla na naše rodiče: šlo o nějaké mně neznámé problémy. Pak se ale dále navštěvovali a já jsem nepozorovala nic zvláštního.«

15. K aktům jsou připojeny čtyři znalecké posudky, z nichž byl jeden pořízen na žalobcovu žádost a připojen k žalobě, ostatní vznikly ex offio, z toho dvě při soudu prvního stupně a poslední na příkaz soudce-zpravodaje v této instanci.

Znalecký posudek připojený k žalobě vypracoval dr. Q. dne 20. října 1990 po prohlášení zákonného odloučení manželů na základě pokynu advokáta za účelem zahájení řízení o neplatnosti manželství ze strany ženy: »Paní Emma má v úmyslu předložit naším prostřednictvím tuto žádost, neboť si během dvou a půl let manželského soužití uvědomila, že její manžel je zcela neafektivní a podstatně uzavřený na vztahové rovině, což zabránilo, aby se mezi nimi nastolilo opravdové společenství života.«

Stejně tak píše žalobce v žalobě: »S touhou vyřešit ve svém svědomí tuto situaci jsem se podrobil, jako ostatně i Emma, důkladnému

psychologickému vyšetření u paní doktorky Q., která vyhotovila zprávu, kterou připojuji.«

Po rozhovorech s oběma stranami a podrobení žalobce »Rorschachovu testu« stanovila dr. Q. diagnózu patologické či abnormální osobnosti, »jejímiž podstatnými prvky jsou potlačená afektivita a vztahová uzavřenost«.

Rozhodně podle znalkyně »tato extrémně potlačená afektivita v obraně proti obávanému projevení agresivity odkazuje na silně nezralou osobnostní strukturu, v níž převládá podstatně egocentrický a narcisistní postoj, který v projednávaném případě nabývá i klinické evidence postoje sebechvály, vyvyšování se a znehodnocování ostatních«.

Z toho důvodu »se přistupuje k osobním vztahům k druhým lidem způsobem, jenž je skutečně sebestřední a sebeobraný, neboť se [člověk] bojí toho druhého jako toho, kdo by mohl případně zaútočit proti jeho vlastnímu sebehodnocení«.

Obrátíme-li pozornost k příčině dotyčné psychické poruchy, zdá se, že je třeba ji hledat v nejednoduchém vztahu, který panoval již od dětství mezi synem a příliš panovačným a své autority zneužívajícím otcem: »Je možné vznést hypotézu, že se patologie, která charakterizuje zkoumaného, strukturovala na základě zvláště neklidného vztahu s postavou otce, který prostřednictvím rigidního autoritářského postoje zabránil, aby se v chlapci ustálil dostatečný smysl sebeúcty a schopnost čelit meziosobním konfliktům prostřednictvím dialogických nástrojů.«

A [znalkyně] uzavírá: »Ukazuje se jako evidentní, že podobná neurotická osobnostní struktura nedovoluje, aby se nastolily zralé a vyrovnané osobní vztahy... V každém případě, nezávisle na etiopatogenesi, jsou údaje

vzešlé z klinického pozorování takové, že v nenechávají žádný prostor pro pochybnosti vzhledem k závažnosti žadatelovy osobnostní poruchy.«

16. K odlišnému závěru dospívá prof. H., který vylučuje narcistickou strukturu žalobcovy osobnosti: »Ohledně znaleckého posudku paní doktorky Q. se ukazuje nesrovnalost jak ohledně diagnostického hodnocení, tak co se týká závěrů ohledně manželského života... Odmítám, že by se na základě materiálu, který mám k dispozici, mohlo hovořit o narcistickém stylu, když – odlišně od narcistického charakteru – subjekt, který byl podroben zkoumání, rozvinul rigidní a hrozivé nad-já (zatímco narcista má zbytněné ego, které se neodlišuje od nad-já), ale uznává, že má svá omezení a své viny... netvrdí, že mu to všechno patří a že výsledky jsou menší než jeho zásluhy... nejedná pouze na základě kritéria svého vlastního prospěchu, ale odkazuje se na hodnotový systém, jímž se cítí být i osobně vázán, a ani v obtížích jeho meziosobních vztahů se neprojevuje diskriminující narcistické kritérium.«

Následně pak odmítá závěry dr. Q., že žalobcova neurotická struktura osobnosti je překážkou pro »zralé a vyrovnané« meziosobní vztahy, a upozorňuje: »protože se jedná o znalecký posudek v kauze kanonického rázu, mělo by se zamezit možnému zmatku mezi psychologickými a právními kategoriemi, kde se povinnost vztahuje k minimální úrovni nezbytné pro kanonickou platnost manželství, což je odlišné od ideálu zdárného manželství, které je nutno rozvíjet všemi prostředky, ale které neodpovídá požadavku, s nímž se soudcové obrátili na znalce.«

Znalec H. užívá při zpracování posudku

vyšetření žalobce a výsledky testů.

Co se týče žalobcova aktuálního stavu, odhaluje u žalobce abnormální osobnost, nikoli ovšem narcistickou, nýbrž spíše obsesivně-kompulzivní »s určitými komediantskými prvky, které občas narušují rigidní schéma jeho obsesivně-kompulzivních obranných strategií«. V daném případě se jedná o poruchu osobnosti »klasifikovanou i v DSM-III-R Amerického sdružení psychiatrů, charakterizovatelné následujícími prvky: perfekcionismem jako reakcí na podstatnou nejistotu a moralismus; přehnaným důrazem na práci a nedostatečným postojem pro odpočinek; nerozhodností; skrupulozitou; omezeným vyjadřováním afektivity; přehnanou pozorností konvenčním pravidlům; konfliktností s druhými ohledně způsobu, jak postupovat«.

Ovšem »dynamický obraz a popsání fenomény setrvávají v oblasti poruchy osobnosti, i když se neprojevuje skutečná neurotická struktura a tím méně nějaké prvky, na jejichž základě bychom mohli hypoteticky připustit odklon od reálného světa.«

Znalec soudí, že nikoli nepodobný byl žalobcův psychický stav v okamžiku uzavření manželství: »Také tehdy šlo o poruchu osobnosti obsesivně-kompulzivního typu, mírněného komediantskými prvky; rozdíl oproti stávající situaci byl dán tím, že se [zkoumaný subjekt] iluzorně otevřel spirále kompromisů, které mu přinášely větší zadostučinění, jež se ale nyní definitivně uzavřela.«

Na těchto základech staví znalec svůj závěr, přičemž má na paměti rozlišení mezi skutečnou neschopností a pouhou těžkostí, byť výraznou, a potvrzuje, že v daném případě se jednalo o těžkost v učinění zadost podstatným manželským povinností, nikoli o skutečnou neschopnost [tyto povin-

nosti] přijmout. Žalobce »si v době uzavření manželství uchoval podstatně integrální intelektuální i volitivní schopnosti, i když jejich výkon byl částečně ochromen defenzivním stylem: subjekt mohl pochopit a chtěl vědomě dosáhnout ideály, které si stanovil, i nako-lik se týkalo jeho manželství, avšak v jejich uskutečnění mu bránily podvědomé obranné mechanismy, které snižovaly účinnost jeho rozhodnutí. Jednalo se tedy nikoliv o skutečnou neschopnost, nýbrž o obtíže v prožívání toho, co si upřímně předsevzal ve svém rozhodnutí pro manželství; tato obtíž byla a je překonatelná prostřednictvím kompetentní profesionální pomoci, zaměřené na obnovu plného povědomí o osobnosti subjektu, který se – jak se zdá – spokojuje s tím, že se spokojuje s kompromisem, jehož dosáhl v novém vztahu... Proto mám za to, že subjekt, přestože má nesnáze s nastolením zralých a vyrovnaných vztahů, byl schopen navázat vztahy s druhou osobu jako odlišnou od něj prostřednictvím darování se, které bylo v době uzavření sňatku upřímné na úrovni úmyslů, avšak částečně omezené v rámci uskutečňování konkrétních rozhodnutí. Tato hranice byla a je překonatelnou ze strany subjektu za předpokladu, že by si on sám chtěl tvářit v tvář konstatování těchto obtíží nechat zodpovědně pomoci dostupnými prostředky, a tak opravdu změnil sám sebe, a ne – jak se zdá, že je dosud orientovaný – že bude hledat další kompromisy, čímž ještě víc posiluje svůj obranný postoj«.

Závěr, podle znalce na základě »korektního užití vědeckých nástrojů (rozhovor, testy, svědectví v aktech)«, obsahuje prvky »vyčerpávající pro vynesení úsudku v této věci nad jakoukoliv oprávněnou pochybnost«.

Po přečtení posudku si právní zástupce

vyžádal objasnění; znalec ochotně žádosti vyhověl a odepsal: »Potvrzuji, že zkoumaný subjekt, přestože není psychologicky zralou osobností, disponuje nikoliv smyšlenou, nýbrž reálnou schopností navázat meziosobní vztah s ženou, kterou hodnotí jako osobu odlišnou od něj samého, která si zasluhuje lásky a výlučného, stabilního a trvalého darování se, i když uskutečnění této schopnosti bylo těmito psychologickými slabostmi částečně znesnadněno.«

Je zřejmé, že tímto znalcovým tvrzením je vyloučena neschopnost ve smyslu kánonu 1095, č. 3. Žalobce totiž podle něho uchovával a uchovává skutečnou schopnost vytvořit meziosobní vztah se ženou jakožto osoba schopná a vyžadující výjimečné [sebe]darování, a to trvalé, nikoli pouze dočasné, ačkoli je v praxi realizace této schopnosti částečně omezeno. Jako příčina výše zmíněného částečného omezení jsou uváděny nikoli strukturální poruchy osobnosti, nýbrž »psychologické slabosti«.

17. Po obdržení vyžádaných objasňujících dodatků si žalobcův právní zástupce vyžádal nový znalecký posudek, jelikož »odpovědi znalce Prof. H. nerozptýlily pochybnosti, jež vedly k požadavkům na objasnění, dokonce je jistým způsobem prohloubily«.

Žádosti právního zástupce soud vyhověl a určil jakožto znalce prof. O., který před svým posudkem předeslal: »Z pečlivé četby Akt získal znalec dojem, že v této kauze je málo „objektivit“, protože neexistují jisté údaje nebo svědectví o životním stylu (chápaném jako socializace, svět práce atd.) zkoumané osoby.«

Znalec podrobil žalobce psychologickému vyšetření včetně »Rorschachova psychotes-

tu«.

Žalobce pokládá za »nepochybně prostého skutečné patologie« a »je neúčinné chtít ho za každou cenu umístit do nějakého diagnostického šuplíku... Žalobce představuje přísnou osobnost, v níž pro svou vlastní volbu nikdy nenašel skutečný prostor pro svět citů, ale kde veškerá psychická aktivita byla a nadále zůstává ovládána racionalismem«.

Soudí ovšem, že pro žalobce je obtížné, nikoli však »nemožné« vytvořit meziosobní vztahy. Vztah »manželský« má nicméně za »zcela nedostatečný«.

Píše: »Žalobce představuje osobnost, v níž není žádná skutečná patologie, ale v níž převládá aspekt racionality a svět citů představuje miminální část, takže jsou [pro něj] obtížné osobní vztahy.«

Nepopírá, že tato potíže byla přítomna již v době žalobcova dospívání i v čase před manželstvím a je přítomna i v současnosti: »V době uzavření manželství, jakož i během svého života před uzavřením manželství, i nyní představuje žalobce tuto obtíž navazovat hluboké citové vztahy... Původ je neznámý, ale nepochybně přítomný už v jeho raném dětství... Také celý jeho citový život před uzavřením manželství, jak vyplývá z četby Akt, se jeví jako značně omezený.«

Z toho důvodu »osobní vztah mezi manžely je třeba považovat za zcela nedostačující. Jinými slovy se jedná o neschopnost milovat, jež nelze nezbytně považovat za příznak psychologické nebo psychické patologie, kterou by bylo možné zařadit mezi oficiálně definované diagnózy, odpovídající tradičním schémátům, jako jsou např. schémata navržená v DSM III R Americkým sdružením psychiatrů.«

Znalec nadto doplňuje svou vlastní klinic-

kou zkušenost z více než dvacetiletého působení na »Milánském... institutu « a pokračuje takto: »podobné manželství je zcela nedostatečné [co se týká zadostučinění]⁷«.

Prof. F. pokládá znalecké hodnocení prof. O. za »zcela přesné« a »je evidentní... že mé hodnocení znaleckého postudku O. je plně podpořeno«.

18. Novými znaleckými posudky byl případ doplněn v této instanci.

Za hlavního znalce byl určen prof. F., který překonal všechny závěry předchozích znalců.

Sám také zpracoval svůj posudek na základě vyšetření žalobce.

Na prvním místě potvrzuje závěry všech předchozích znalců v daném případě ohledně nepřítomnosti psychické nemoci u žalobce: »Žalobce v současnosti nevykazuje psychotické poruchy... ani poruchy neurotického charakteru.«

Určuje však jinou diagnózu než ostatní, přičemž ho prohlašuje za »nesnadno zařaditelného do rámce psychopatických osobností... a přesněji do osobností chladných (gemutlos, což neznamená ani apatických, ani atymických nebo potlačených), chladných v duši, nebo s pomocí určité klasifikační zkratky, do skupiny 301-90 podle DSM-III-R a nyní v DSM-IV ...Mohu říci s absolutní jistotou, že už v době uzavření manželství byl žalobce plně zařaditelný do typologického rámce osobností popisovaných jako „chladné“ (ona skutečná, klasická Gemutlosigkeit, tak bravurně popsána Kurtem Schneiderem)... z akt můžeme široce předpokládat, že tato abnormální typologie byla v té době přítomna v té samé silné míře, v jaké se mi ukazuje i nyní.«

Z těchto předpokladů pak prof. F. uzavírá:

»Mohu potvrdit, že žalobce nebyl schopen navázat autentický meziosobní vztah, a to právě pro tento velmi vysoký stupeň málo-citové nezralosti.«

Se stejnou morální jistotou však tento hlavní znalec prohlašuje: »Žalobce byl schopen složit autonomní a platný slib, i když se nepochybně jednalo o slib nezralý.« Znalecký posudek prof. H. prohlašuje za »dobře strukturovaný, co se týká jeho psychologického založení,« ovšem zároveň »se zdá, že v jeho závěrech najdeme oporu spíše v psychologicko-filozofických argumentech než v argumentech klinického rázu«, jelikož »co se týká psychiatrického úhlu pohledu, nedokáže zachytit dimenze reality prožívané jak na meziosobní, tak na osobní rovině«.

Soudci však soudí, že znalecký posudek a závěry prof. H. se opírají o důvody, které jsou v kanonickoprávní oblasti pokládány za platné; chvályhodné je pak rozlišení mezi nemožností a těžkostí, byť závažnou, a ohled na psychologické principy a kritéria křesťanské antropologie, jež autoritativně stanovilo papežské magisterium a jež stále předkládá jurisprudenci našeho soudu.

19. Závažné okolnosti pak brání tomu, aby bylo žalobcovo tvrzení přijato a pokládáno za prokázané:

a) Sedmiletý snoubenecký vztah bez významných přerušení a starost nežalující strany o obnovení vztahu po každém odloučení se těžko může srovnávat s předpokládanou mužovou neschopností milovat a vytvořit citový vztah.

Otcové [soudci] zcela přijímají tvrzení, že žalobce je obdařen charakterem zaměřeným na sebe sama a uzavřenou povahou, takže s těžkostí nastoluje s druhými láskyplné a

niterné soužití, nic však více. Kdyby se totiž žalobce skutečně projevil jako neschopný, byl by nevysvětlitelný jeho dlouhý a hluboký předmanželský vztah, trvale zacílený k manželství, jak potvrzují příbuzní z obou stran, natož pak to, že strany sporu vstoupily do manželství svobodně a bez donucení zvnějšku.

Dále pak žalobce vypovídá: »Vyjadřovali jsme si svoje city... Víím, že mám velmi rezervovaný temperament... Projevovali jsme si však city těmi gesty,« tj. obvyklými mezi snoubenci.

Strana nežalující souhlasí: »Projevovali jsme si svoje city... a iniciativa byla na jedné i na druhé straně. Musím uznat, že byl srdečný... Byla jsem do něj zamilovaná a zdálo se mi, že mi to oplácí řadou malých pozorností.«

b) K závažnějšímu rozkolu mezi snoubenci došlo roku 1985 na základě jednání strany nežalující, ne však proto, že by se žalobce prokázal jakožto neschopný milovat, vést citový dvoustranný vztah a projevovat obvyklá gesta lásky, nýbrž proto, že nežalující strana prokazovala přízeň a náklonnost vůči jinému mladému muži. Když pak byla strana nežalující donucena rozhodnout se a vybrat mezi nimi, dala přednost žalobci:

»V oné nejdelší (roztržce) se zdálo, že Emma našla sympatie k jinému muži, vyzval jsem ji, aby se rozhodla, a ona si zvolila mě: bylo to v roce 1985.«

Tuto epizodu zcela potvrzuje nežalující strana: »Mezi námi došlo k okamžikům roztržek... Jednou se to stalo, že jsem byla přitahována mým kamarádem z kurzu, řekla jsem to Ernestovi a on mě vyzval, aby si vybrala, a já, poté, co jsem o tom přemýšlela, jsem si zvolila jeho.«

To by se bezpochyby nebylo stalo, kdyby se byl po šest let žalobce jevil jako bytostně neschopný lásky a kdyby nebyla strana nežalující odpovídala na lásku láskou. Ostatně sama strana nežalující přiznává: »Musím uznat, že se ke mně choval něžně, sdílel se.«

c) Jako zjevný doklad předpokládané žalobcovy anomálie se uvádí jeho častá a okamžitá němota či setrvalé mlčení.

Jak jsme viděli, uvádějí svědci některé události v souvislosti s touto záležitostí, avšak strana nežalující potvrzuje, že ač se o tomto způsobu snoubencova jednání doslechla v jeho rodině, nikdy se takto nechoval přímo k ní, ba dokonce uvádí, že o ní žalobce znovu a znovu prohlašoval: je to »jediná osoba, s níž se cítil dobře«. »Před uzavřením manželství ke mně Ernesto nikdy nepřistupoval s těmi postoji mutismu... Vzala jsem toto chování na vědomí, ale nepřišlo mi na mysl, že by je použil i vůči mně, protože Ernes mi řekl, že jsem jediný člověk, s nímž se cítí dobře.«

d) Ani před svatbou, ani po ní nikdy žalobce nevyhledal lékaře. Pokud by byl během dospívání a bezprostředně před svatbou vykazoval žalobce příznaky či pozitivní rysy závažné anomálie ve vztahu k rodině, k přátelství nebo ke společnosti, jistě by byli rodiče poslali syna k lékaři; nejsou totiž nevzdělaní, ale naopak kultivovaní – otec je advokát, matka učitelka.

Totéž platí o době po svatbě: akta zcela mlčí o jakékoli snaze strany nežalující přivést žalobce k lékaři.

Způsob jednání rodičů, samotného žalobce i strany nežalující nutně vedou k závěru, že se jedná o charakterové nedostatky a že zmiňované záchvaty němoty nebo mlčení se nevyvíjejí z rámce duševního pobouření, touhy pomstít se nebo snahy odplatit příbuzným

křivdu (vzdor).

20. Po bedlivém zvážení všech těchto okolností po právní i faktické stránce my, nížeopisanci soudcové, rozhodujeme:

Negative,

seu non constare de matrimonii nullitate, in casu, ob viri incapacitatem assumendi onera matrimonialia.

Zamítá se,

neboli nejedná se v daném případě o nulitu manželství z důvodu mužovy neschopnosti přijmout manželské povinnosti.

V Římě, v sídle tribunálu Římské roty, dne 18. prosince 1996

Raphaël Funghini, soudce zpravodaj

Cormac Burke, soudce

Kenneth E. Boccafola, soudce

Přeložil Zdeněk Drštka a Jiří Plhoň

Poznámky

¹ Tak originál; ovšem CIC/1983 v kán. 1087 zmiňuje, že »neplatně uzavírá manželství, kdo přijal svátost svěcení«; pravděpodobně se jedná o kánon CIC/1917, který však v době uzavření inkriminovaného manželství neplatil. – pozn. překl.

² Tj. *Neschopnost přijmout povinnosti coby samostatný důvod nulity.*

³ Uvozovky přidány překladatelem.

⁴ V orig. *Via et ratio introducendi integram notionem christianam sexualitatis in categorias canonicas.*

⁵ Doplněk překladatele.

⁶ Ve smyslu: »iniciativa byla na jeho straně« – pozn. překladatele.